

פתרון בחינת הבגרות בתנ"ך

שתי יחידות לימוד

קיץ 2013

מספרי השאלון: 131,001205

מוגש על ידי:

דנית בר אור סבאג, חוה צדוק וגליה סמו

מורות לתנ"ך ברשת בתי הספר של

יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – קטעים שנלמדו

הנבחרים נדרשו לענות על ארבע שאלות: בכל אחת מהשאלות סעיף א' חובה, ועל שניים מהסעיפים ב'-ד'.

שאלה 1 - היסטוריוגרפיה

סעיף א'

(1) הקבוצות שהוגלו:

- המלך ומשפחתו: אמו ונשיו.
 - אנשי השלטון: השרים, הסריסים
 - אנשי צבא: גיבורי הצבא
 - בעלי מקצוע יצרני נשק: החרש והמסגר
 - האליטה, השכבה העליונה בירושלים
- כל אלה הוגלו לבבל בשנת 597 לפנה"ס.
- (2) קבוצות אלה היו חזקות, בעלות יכולות למרוד בשלטון הבבלי.

סעיף ב'

- (1) יהויכין היה מלך חוטא, שעשה הרע בעיני ה'.
- (2) תיאורו כמלך חוטא, מסביר מדוע הוא וכל האליטה הירושלמית הוגלו על ידי מלך בבל. לתפיסת מחבר מלכים, גלות זו היא עונש מאלוהים.

סעיף ג'

הפרט המסיים באופן חיובי: מלך בבל מיטיב את תנאי מחייתו של יהויכין: הוא מוציא אותו מבית הכלא. הוא מעניק לו מעמד גבוה מזה של שאר המלכים האסורים: משנה את בגדי כלאו, מעניק לו בגדים אחרים. כמו כן מאפשר המלך ליהויכין לאכול משולחן מלך בבל, עד יום מותו.

פרט זה מסיים את הספר בנימה חיובית, משום ששולת דוד עדיין ממשיכה להתקיים – דרך יהויכין וצאצאיו. באמצעות תיאור החנינה מעביר המספר לקוראים שיש סיכוי שהעם ישוב לארצו ויקים ממלכה מחודשת תחת שלטון שושלת דוד.

סעיף ד'

- (1) לאחר הגליית יהויכין, צדקיהו הומלך כמלך על יהודה על ידי נבוכדנאצר מלך בבל: "וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו".
- (2) צדקיהו, כמלך שהומלך על ידי בבל, היה כפוף לשלטון הבבלי. לפיכך, כאשר הוא מרד בבבל והפר את בריתו איתם, בבל הענישה את צדקיהו בחומרה: בניו נשחטו לנגד עיניו, צדקיהו עוור ונשלח לכלא.

שאלה 2 - נבואה

סעיף א'

- (1) ירמיהו משמיע את נבואתו בחצר בית המקדש. הוא משמיע את נבואתו דווקא שם כיוון שבמקדש נאסף קהל רב, שישמע את נבואתו (והרי הנביא מעוניין שאנשים רבים ככל האפשר ישמעו את נבואתו). א: כיוון שהנבואה עוסקת במעמדו ותפקידו של המקדש בעבודה לה', חשוב להשמיע אותה בחצר בית המקדש.
- (2) הכהנים והנביאים התכוונו להמית את ירמיהו בעקבות נבואתו. כוונתם לא מומשה. לא ניתן היה להמית את ירמיהו ללא משפט; שרי יהויקים עלו וישבו למשפט מיד.
- א: הכהנים והנביאים התכוונו לתבוע שירמיהו יומת לאחר משפט. כוונתם לא מומשה כיוון שהשופטים פסקו שירמיהו זכאי.

סעיף ב'

דברי ירמיהו יכולים לפגוע במעמד הכהנים, כיוון שחורבן המקדש בשילה הביא להפסקת עבודת הקורבנות בעיר, וכך כהני שילה נותרו ללא פרנסה. לאור זאת, אם המקדש בירושלים יחרב גם כהני ירושלים יאבדו את פרנסתם.

א:

שחיתותם של הכהנים הביאה לאסון הלאומי בשילה, ומכאן שגם בירושלים אפשר להצביע על אשמתם של הכהנים ואחריותם לאסון שעלול לבוא על המקדש והעיר כולה.

סעיף ג'

- (1) ירמיהו נאשם בנבואת שקר. הוא מצוטט כאילו ניבא נבואת חורבן בלתי מותנית על ירושלים: ירושלים תהיה כמו שילה, היא תחרב. הכהנים והנביאים טוענים, שה' לא שלח את ירמיהו, הוא מנבא נבואה שלא תתגשם.
- (2) בדברים, י"ח, 20 נאמר: "אֶף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְדָּרְבָר דְּבָר בְּשָׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא-צִוִּיתִי לְדַבֵּר ... וַיִּמָּת הַנְּבִיא הַהוּא", כלומר דינו של נביא שקר הוא מוות. הכהנים והנביאים כל כך בטוחים שירושלים לא תיחרב, עד שהם מציגים את נבואת ירמיהו כנבואת שקר.

סעיף ד'

הטיעונים:

- אני שליח ה', ובשליחותו אני מנבא לכם את הנבואה על חורבן העיר. "ה' שלחני להינבא אל הבית הזה..."
- הכוהנים האשימו אותי באשמת שווא. לא ניבאתי על חורבן ודאי של העיר. נבואתי הייתה מותנית: אם תחזרו בתשובה – ה' יסלח לכם והחורבן לא יקרה. "ועתה היטיבו דרכיכם ומעלליכם...וינחם ה' אל הרעה אשר דיבר עליכם".
- אם תהרגו אותי, תהיו אשמים בשפיכת דם נקי. "אם ממיתים אתם אותי כי דם נקי אתם נתנים עליכם ואל העיר הזאת..."

שאלה 3 - חוק

סעיף א'

- (1) המילים בפסוק 4 הן מילים מכוננות בתרבות היהודית. הן הפותחות את 'קריאת שמע', הנאמרות מידי יום על ידי כל אדם יהודי. הן מסמלות האמונה היהודית בה' כאל יחיד.
- (2) בפסוק 14 קיימת דרישה שלא לעבוד אלוהים אחרים, ולא ללכת בדרכי הכנענים. דרישה זו מהווה השלמה לדרישת המחוקק להכיר בה' כאל יחיד: אין לעבוד אל אחר מלבדו.

סעיף ב'

המנהג שנקבע על פי כל אחד מהפסוקים:

- על פי פסוק 7: נקבע המנהג להעביר מדור לדור את חוקי ה' או: לספר על גדולת ה' ומצוותיו או: להעביר את האמונה בה' מדור לדור. אן: לימוד תורה.
- על פי פסוק 8: נקבע מנהג הנחת תפילין – קשירת חוקי ה' על המצח ועל היד.
- על פי פסוק 9: קבע מנהג קביעת מזוזה – החובה לתלות על משקופי דלתות הבית מזוזות, המכילות חלק מכתבי הקודש או מחוקי ה'.

סעיף ג'

- הקושי בפסוק 5 אתו מתמודד רמב"ם: כיצד ייתכן שקיים ציווי לאהוב את האל, הרי אהבה היא רגש, ואי אפשר לצוות להרגיש?
- אן: מדוע יש פירוט בפסוק 5: 'בכל לבבך ובכל נפשך בכל מאדך'? מה ההבדל בין אהבה בלב, אהבה בנפש ואהבה בכל מאודך.
- רמב"ם פותר את הקושי באופן הבא:
- בהקשר לניסוח הקושי הראשון: לאחר שהאדם רואה בעולם את כל מה שברא ה', ואת כל הנפלאות שעשה בעולם הוא מיד מתמלא ברגשות אהבה והערצה כלפי האל – הנפלאות שעשה ה' בעולם הן

הסיבה לכך שניתן לצוות על אהבת האל – אהבת האל מתרחשת מאליה כאשר מסתכלים על מעשיו ונפלאותיו.

בהקשר לניסוח הקושי השני: פירוט היתר בפסוק 5 בא על מנת להמחיש את מה שהאדם חש כאשר הוא מתבונן בפעולותיו של האל: כאשר האדם מתבונן בנפלאות העולם, שהן פרי יצירתו של האל, הוא חש תחושות רבות, ומרגיש חייב להלל את האל בכל דרך. תחושה זו מועברת באמצעות פירוט היתר.

סעיף ד'

משה מזהיר את העם שלא לשכוח את ה' כאשר יגיעו לארץ. הסיבה המבוססת על טבע האדם, הנרמזת בפסוקים 11-12 היא: האדם נוטה לשכוח את האל, כאשר טוב לו, וכאשר הוא מצליח. כאשר עם ישראל ירש את ארץ כנען, ויקבל את כל הטוב שבארץ, אותם ישאירו הכנענים (בתים, בארות, שדות וכו') ייתכן והוא ייחס את הצלחתו ואת כל הטוב שיש לו לעצמו, ולא יכיר באל, שאפשר לו לקבל כל זאת, ומכאן האזהרה. הסיבה המבוססת על המצב בכנען, על פי המתואר בדברים י"ב, 2-4 היא: ארץ כנען תהיה מלאה במזבחות, פסלים ומקדשים לאלוהי הכנענים (עבודה זרה). לאור זאת, העם עלול לשכוח את ה', לסגוד לאלוהי הכנענים, ולהתדרדר לעבודה זרה, ומכאן האזהרה.

שאלה 4 - חוכמה

סעיף א'

- (1) על התלמיד לציין שלושה מהמצבים הבאים:
- בתחילה לאיוב היו 10 ילדים, ובסוף הפרק כל ילדיו מתו.
 - בתחילה לאיוב היו עבדים רבים, ובסוף הפרק נותר עם מעט עבדים [בכל אסון נותר רק עבד אחד כדי לספר לאיוב מה קרה].
 - בתחילה היו לו 7,000 צאן, בסוף הפרק כל צאנו נשרף למוות.
 - בתחילה היו לו 500 אתונות ו- 500 בקר, בסוף הפרק כל הצאן והבקר נשדד על ידי שודדים משבא.
 - בתחילה היו לו 3,000 גמלים, בסוף הפרק כל גמליו נשדדו על ידי שודדים מבבל.
- (2) שמו של איוב נקשר לביטוי, מכיוון שאיוב מקבל בשורות קשות על גורל ילדיו ורכושו בזו אחר זו. איוב הוא דוגמא לאדם שקיבל ידיעות קשות במיוחד.

סעיף ב'

על התלמיד לציין שלוש מהדרכים הבאות:

- האסונות בנויים מהקל לכבד [דגם המספר העולה - שלושה וארבעה] שלוש מכות ראשונות זהות בחומרן ובמשמעותן – איבוד הרכוש, והרביעית היא הקשה והמשמעותית מכולן – מות ילדי איוב.

- המכות באות לסירוגין: מידי אדם, מידי שמים וחוזר חלילה. המכה הראשונה: כנופיית שודדים (משבא (מאזור הדרום) התנפלה על הבקר ועל האתונות, וגזלה אותם מידי הרועים של איוב (מכה מידי אדם). המכה השנייה: "אֵשׁ אֱלֹהִים נִפְלְאָה מִן הַשָּׁמַיִם" ושרפה את צאנו של איוב ואת רועי איוב. (מכה מידי שמים). המכה השלישית: שלוש קבוצות של שודדים (בבליים) תקפו את עדרי הגמלים של איוב וגנבו אותם (מכה מידי אדם). המכה הרביעית: "רוח גדולה באה מעבר המדבר", מוטטה את קירות הבית שבו חגגו בני איוב, וכולם נהרגו (מכה מידי שמים). סידורן של המכות במבנה זה מאותת לאיוב שהמכות אינן מקריות: יש יד מכוונת-ה'.
- חזרה - המשפטים החוזרים בתיאור המכות:
 - "וְאִמְלָטָה רֶךְ אֲנִי לְבִדִּי לְהִגִּיד לְךָ" – משפט שחוזר ארבע פעמים. כל מכה היא קטלנית ושלמה. כולם נלקחים או נהרגים, חוץ מהשליח נושא הבשורה המרה. מטרת המשפט היא הדגשת חומרת האסון ותכוננו מראש: יד מכוונת דאגה שיישאר רק ניצול אחד בכל פעם.
 - "עוד זה מדבר וזה בא" – משפט שחוזר שלוש פעמים, מיד לאחר המכות הראשונה, השנייה והשלישית. עוד לא הספיק שליח אחד לבשר על האסון, וכבר בא שליח נוסף לבשר על האסון הבא. מטרת משפט זה היא להדגיש את רציפות האסונות, בזה אחר זה.
- השורש נ-פ-ל חוזר בתיאור המכות (בשלוש מתוך ארבע המכות), ומעיד על פתאומיותו של האסון ועל עוצמתו.

סעיף ג'

אמירה רציונלית: איוב אומר, שכפי שנולד חסר כול, כך הוא ימות, חסר כול. אמירה אמונית: איוב טוען, כשפי שה' נתן לו את כל רכושו וילדיו, כך ה' יכול גם לקחת. לכן, הוא מברך את ה'.

סעיף ד'

תשובה אחת: "החניס ירא איוב אלוהים...." – על פי דברי השטן, אמונתו של איוב היא אמונה התלויה בדבר. איוב מאמין בה' כל עוד ה' מעניק לו שכר על אמונה זו. עוד טוען שהשטן, שאם ה' יפגע בכל מה שיש לאיוב, איוב יחדל להאמין בו. תשובה שניה: "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך" – על פי דברי איוב, איוב מאמין בה' באמונה שלמה. כלומר, אמונתו אינה תלויה בשכר אותו הוא מקבל. גם לאחר שכל רכושו אבד ואף ילדיו מתו, איוב עדיין דבק באמונתו.

שאלה 5 - סיפורי אבות

סעיף א'

- (1) יעקב הוא בן אחותו של לבן. "ויהי כשמע לבן את שמע יעקב בן אחותו..."
- (2) יעקב מבקש לשאת לאישה את רחל, בתו של לבן, ובתמורה הוא מוכן לעבוד עבורה שבע שנים.

סעיף ב'

- (1) הביקורת של יעקב על התנהגות הרועים: הרועים התאספו סביב הבאר, אבל לא השקו את הצאן. יעקב מזכיר להם שהיום עוד לא נגמר, יש עוד זמן ללכת ולרעות את הצאן, ועל כן אין לשבת בחוסר מעש ליד הבאר. כדאי להשקות את הצאן ולהמשיך ללכת אל אזורי המרעה. הרועים מסבירים ליעקב, שהם אינם יכולים להשקות את הצאן עד שכל הרועים וכל העדרים יתאספו סביב הבאר. האבן כה כבדה עד שאדם אחד, או קבוצה קטנה של אנשים אינם יכולים להזיז את האבן. יש לחכות לכל הרועים כדי שיוכלו להזיז בכוחות משותפים את האבן. אן: אסור (על פי הנוהג) להזיז את האבן עד שכל הרועים מתאספים.
- (2) יעקב פנה אל הרועים כיוון שרצה שילכו מהמקום וישאירו אותו ביחידות עם רחל, כדי שיוכל לשוחח עימה ללא הפרעה (הוא חשש שרחל תלך עם הרועים, ולא יוכל לשוחח עימה).

סעיף ג'

אהבה עשויה להפיק מאדם כוח: בשל אהבתו המיידית של יעקב כלפי רחל הוא מצליח להזיז לבדו את האבן, שבדרך כלל דרושים מספר אנשים כדי להזיזה: "ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר". אהבה עשויה להפיק מאדם רכות ורגשנות: יעקב מנשק לרחל ובוכה בעת פגישתו עימה. "וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבד".

סעיף ד'

- (1) לבן אומר: "טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר..." – אין בכך הסכמה לתנאי הנישואין שמציב יעקב, אלא הבעת דעה על העניין. לפיכך אין במשפט זה התחייבות לתת את רחל ליעקב.
- (2) יש במשפט זה יתור, כלומר פרטים הנראים מיותרים במבט ראשון. אם יעקב ציין שהוא מעוניין לשאת את רחל, לשם מה ציין שהיא בתו של לבן? ואם ציין שרחל היא בתו של לבן, לשם מה ציין שהיא בתו הקטנה? אפשר לשער, שיעקב ניסה למנוע רמאות כלשהי מצד לבן ולכן ציין הן את השם (רחל), הן את היותה בת לבן, והן את היותה בתו הקטנה של לבן.

פרק שני – קטע שלא נלמד

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש שאלות: שאלה 6 (חובה), ועל שתיים מהשאלות 7-9.

שאלה 6

סעיף א':

תיאור המשבר: עירו של דוד, צקלג, מותקפת על ידי העמלקים, כל הנשים, הילדים והרכוש נבזזים על ידיהם, והעיר נשרפת באש: "ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג וישרפו אתה באש וישבו את הנשים אשר בה מקטן ועד גדול..." . בעקבות זאת, אנשיו של דוד מאיימים על חייו, ורוצים לסקול אותו, בשל כאבם על משפחותיהם שנישבו: "ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בנו..." .
יתקבלו ציטוטים נוספים מפסוקים 1-10 המתארים את המשבר.

סעיף ב':

המשבר הסתיים באופן הבא: דוד פנה אל ה', שאל אותו האם יוכל לנצח את העמלקים ולהחזיר לעצמו את השבויים והרכוש: "וישאל דוד בה' לאמר הארדף אחרי הגדוד הזה האשגנו..." . לאחר שה' משיב לדוד בחיוב, דוד לוקח עמו שש מאות איש, ויוצא להילחם בעמלק: "וילך דוד הוא ושש מאות איש אשר אתו..." . דוד ואנשיו מכים את העמלקים, ומצילים את השבויים והרכוש: "ויכס דוד .. ולא נמלט מהם איש .. ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק..." . יתקבלו ציטוטים נוספים מפסוקים 1-10, ו-19-16 המתארים את פתרון המשבר.

שאלה 7

דוגמאות המוכיחות את כושר המנהיגות של דוד בעת משבר: (על התלמיד לציין שתיים):
- "ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו... ויתחזק דוד בה'..." - " דוד אינו מאבד תקווה, גם לאחר שנשבו נשותיו ונגזל רכוש, וגם לאחר שאנשיו מבקשים להורגו, הוא מתעשת, ושם את מבטחו בה' – כך מפגין את כושר מנהיגותו.
- "וישאל דוד בה' ארדף אחר הגדוד הזה, האשיגנו" – דוד החליט לרדוף אחר העמלקים בכל מקרה, יחד עם זאת, הוא מבקש לדעת האם יצליח להשיגו, ולכן פונה לה': כאן באה לידי ביטוי תכונת מנהיג: פועל בחסות ה', ואינו נרתע לעשות מעשה, על מנת להציל את אנשיו.
- "וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות" – דוד אינו נרתע לקחת חלק באבל של אנשיו – הוא בוכה יחד עמם, ומביע את צער העמוק על מה שקרה – זוהי דוגמה לכושר מנהיגות.
יתקבלו תשובות נוספות, המבוססות על הכתוב.

שאלה 8

העיקרון של חלוקת השלל שהציעו חלק מן הלוחמים הוא: להשיב לכל האנשים שלא יצאו למלחמה (אותם מאתיים אשר פגרו מאחור), אלא נשארו לשמור על הציוד, את בני משפחותיהם, אך לא לתת להם חלק בשלל, אותו השיבו מהעמלקים: "לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וילכו...". לעומתם, דוד הציע עיקרון חלוקה שונה, והוא: כל החיילים, ללא יוצא מן הכלל מתחלקים בשלל המלחמה: "כחלק הירד במלחמה וכחלק הישב על הכלים יחדו יחלקו...".

שאלה 9

דוד שולח חלק משלל המלחמה לזקני שבט יהודה, ובכך צובר אהדה פוליטית לקראת עלייתו למלוכה בקרב שבט יהודה.